Аналіз твору «Каторжна» Б. Грінченка: тема, ідея, проблематика, план. Образ Докії

Історія створення: твір Б. Грінченка «Каторжна» (жанр - оповідання) був написаний у 1888 році і, як більшість творчого доробку письменника, присвячений темі дитинства. Мабуть, це невипадково, адже він сам був натхненим педагогом, багато працював вчителем, постійно взаємодіяв з дітьми, добре розумівся на дитячій психології. На час написання «Каторжної» припадає період плідного вчителювання Грінченка в народній школі Христі Алчевської, де йому було надано повної свободи та довіри як фахівцеві у виборі способів та засобів навчання.

Тема твору «Каторжна» - недовге та важке життя Докії, яка зростала без матері в родині без любові та розуміння, через що виявилася зовсім неспроможною пристосуватися до реалій дорослого життя та врешті загинула через протиріччя власних почуттів, і «її поховано, і ніхто не пожалів її». Новела, проста за сюжетом та композицією, водночас вражає глибиною психологізму.

Образ Докії

Вже з самої назви оповідання ми отримуємо уявлення про ставлення інших до головної героїні – семирічної Докії. Слово каторжний у даному випадку означає «який завдає шкоди, неприємності; поганий, лихий». Так і в Докії все валилося з рук – «нічого не вміє до пуття зробити: або поб’є що, або наплута, накруте й не так зробить, як треба». Та, мабуть, це з нею було через те, що вона втратила матір, а отримала замість неї мачуху, чужу жінку, яка не захотіла чи не змогла з розумінням поставитися до дитячого горя, а натомість лише сварила та била дівчину. Жінку обурювала впертість Докії, яка «покається? перепросить? Така! Хоч ти її вбий, од неї слова не почуєш і ніколи не заплаче, — найгірше, що й не заплаче ніколи!». Насправді ж дівчина нікому не довіряла й не могла виявляти почуттів перед тими, хто ображав її. Докія мала «вовчий» погляд та нелагідний характер.

Батько Докії зловживав спиртним, і бив матір, коли та була ще живою, тож дівчинка завжди бачила матір скривдженою та засмученою, а батька боялася. Вже живучи з мачухою, батько так і не зміг зрозуміти, чому дочка не любить його, продовжуючи пити.

У той же час ми бачимо, що дівчинка зовсім не лиха, в неї серце – повне любові, якої нікому віддати. Вона «розманіжилась» з дитиною мачухи, а потім віддавала свою любов дереву-калині, що росло в саду – прихилялася до нього та обіймала: «Калинонько, — каже, — моя червоная, рідна моя матінко! Покрий мене своїм листоньком зеленим, своїми ягідками червоними! Одна ти в мене рідная, улюбленая! — каже, а сама плаче…».

Та обидві ці спроби віддати та отримати трохи любові закінчилися погано – мачуха засварила її за обіймання з дитиною, а калину взагалі зрубала зі злості. Докієва відлюдкуватість викликали в мачухи приступи жорстокості, хоч саме дорослі мали б навчити маленьку дівчинку справлятися з горем та любити її. Не звикла до жодного прояву приязності та тепла, Докія власноруч відштовхувала від себе тих, хто ставився до неї добре, як вона відштовхнула Христю, що пожаліла її, коли над нею сміялися. Врешті журба дівчини вилилася в сумні, жалісні пісні, які вона співала, коли ніхто не чув.

Так Докія подорослішала, залишившись «відлюдьком» з серцем, в якому окрім журби набралися сили образа, злість, обурення на людей та бажання помсти за свої нещастя. Та автор зазначає, що «її серце не зле було, воно вміло любити і прихилятися до чужого горя».

Згодом дівчина стала дівчиною, гарною та привабливою ззовні. Випадково зустрівшись на вечорницях з шахтарем Семеном, Докія закохалася в нього та почала зустрічатися з ним. Почуття розцвітили життя різними барвами та зробили Докію щасливою, що вона й думати позабула про свої образи дитинства – «її серце нарешті знайшло кого любити і віддалось… Ні про віщо вона не думала тоді: нехай б’ють і лають — байдуже! Їй не болить після цілування солодкого, пригортання щирого. Байдуже!...» І пісні відтепер співала радісні.

Такі сильні, щирі почуття любові, досі незнані, здавалися дівчині найважливішим у житті, тож вона не витримала, коли Семен покинув її, ще й назвавши «каторжною». Разом весь біль, що жив у її серці довгі роки, нагадав про себе, став нестерпним, тож Докія вирішила помститися і підпалити хату, в якій був і Семен, і його нова дівчина, і всі, хто сміявся з неї. Правда, вирішила вона це не холодним розумом, а зопалу, з відчаю та болю.

Коли Докії вдалося підпалити солому біля хати, вона раптом згадала, що там знаходиться маленька дівчинка Санька, яка до неї дуже прив’язалася і не була винна в її нещастях. Докія жахнулась від думки, що вб’є невинну дитину та кинулася гасити полум’я своїм тілом. Вона дуже попеклася, мала гарячку та марення і вмерла вдома, лише перед тим прийшовши до тями. Навіть тепер ніхто не поцікавився і не зрозумів причин її вчинків – ні поганих, не хороших. І вона сама не розуміла, за що її в житті люди стільки кривдили, чому не навчили жити та любити, коли вона була маленькою.

Головна ідея «Каторжної» - душа дитини прекрасна, сповнена любові та тепла, але може легко бути скривджена нерозумінням та жорстокістю дорослих, відсутністю любові, ласки, дружби, та все ж залишається прекрасною в мить, коли іншим загрожує смерть, дозволяючи людині демонструвати найкращі свої якості – людяність, жалість, сміливість, жертовність, нехай і незрозумілу, і неоцінену ніким. У будь-якому разі, дорослі відповідальні за маленьку людину, яка ще тільки вчиться жити у великому світі, і їхня неспроможність бути для дитини помічником і провідником приводить до трагедій.

Проблематика оповідання «Каторжна» - це проблема нещасного дитинства та його впливу на усе життя людини, і проблема людської черствості й байдужості, і проблема любові